

היבטים לשוניים בפרשת שלח עד

מזל טוב!

בשבח והודיה אני מודיע לקהל המנויים על אירוסי בתי היקרה

צביה

עם הבחור המצוין והחשוב

שמעון יהודה נר"ו

בן ר' אברהם ישעיהו פריד נר"ו מבני-ברק

יהי רצון שיבנו בית נאמן בישראל!

דקדוקי קריאה בפרשה בהפטרה ובראשון של קרח

יג ג רָאשִׁי: הר"ש קמוצה
יג ח לְמִטָּה אֶפְרָיִם: בשונה מיתר השבטים, מוטעם במרכא-טפחא
יג יד בֶּן-וּפָסִי: הוא"ו בקמץ קטן
יג יח הַמַּעֲט: ללא געיא בה"א והמ"ם בשווא נח ¹ .
יג יט הַבְּמַחְנִים: הבי"ת דגושה
יג כ הַיֵּשׁ-בָּה: היו"ד בצירי לא בסגול
יג כב אַחֲיִמֶן: מ"ם בפתח
יג לב תָּרֹו: במלרע
יד ב לו-מִתְּנוּ: הת"ו בשווא נח למרות שקודם לה תנועה גדולה ²
יד ג וְלִמָּה: במלרע
יד ט אֶל-תִּירְאוּ: הר"ש בשווא נע
יד יג כִּי-הִעֲלִיתָ: הלמ"ד בחירק, ולא בצירי
יד יד נִרְאָה: אל"ף בקמץ. וַעֲנֹנְךָ: העמדה קלה בוא"ו, למנוע הבלעת העי"ן החטופה, והנר"ן השנייה בשווא נע
יד יח בפסוק זה מרכיבים משותפים עם שמות לד ז ולכן יש לשים לב להבדלים במילים ובטעמים ³
יד כא וַיִּמְלֹא: הוא"ו בשווא נע
יד כז מְלִינִים: הלמ"ד בדגש חזק לשון תלונה ולא לשון לינה
יד כח בֶּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם: טעם טפחא בתיבת בֶּן
יד לח חִיו: במלרע
יד מ וַעֲלִינוּ אֶל-הַמָּקוֹם: שתי תיבות רצופות מוטעמות בתביר
יד מד וַיַּעֲפֹלוּ: העי"ן בשווא נח והפ"א דגושה
טו יא יַעֲשֶׂה: העמדה קלה ביו"ד שלא יישמע כפתח
טו יג יַעֲשֶׂה-כָּכָה: העמדה קלה ביו"ד, דגש חזק בכ"ף הראשונה מדין דחיק
טו יד בְּתוֹכְכֶם: כ"ף ראשונה בשווא נע ולא בחטף. לְדֹרֹתֵיכֶם: הטעמה משנית ברי"ש ולא בדל"ת כפי שנוהגים בטעות כמה בעלי קריאה
טו יט בְּאַכְלֵכֶם: העמדה קלה בב"ת, למנוע הבלעת האל"ף החטופה, והכ"ף בקמץ קטן

¹ גם כאשר היא ה"א השאלה, וגם כאשר היא ה"א הידיעה במילה המעט השוא במ"ם תמיד נח ואין געיא בה"א.
² היות והקמץ בא בהברה מוטעמת, הכלל לפיו "שווא הבא אחרי תנועה גדולה, נע" לא חל, כמו במגילת רות א ח: לִכְנָה שִׁבְנָה
³ פרשת שלח: וַיִּרְבְּחוּסָד נִשָּׂא עֹז וּפִשֵּׁע וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה פֶקֶד עֹז אַבּוֹת עַל-בָּנִים עַל-שְׁלִשִׁים וְעַל-רִבְעִים: פרשת כי-תשא: נִשָּׂא עֹז וּפִשֵּׁע וְחִטָּאָה וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה פֶקֶד | עֹז אַבּוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-בָּנִי בָנִים עַל-שְׁלִשִׁים וְעַל-רִבְעִים:

<p>טו כּא לְדִרְתִּיכֶם: הַטַּעֲמָה מִשְׁנִית בְּרִ"ש ע"י מֵאִילָה טַעַם מֵאִילָה כַּעֲיֵן טַפְחָא אֲךָ מִשְׁרַת, לֹא מִפְסִיק</p> <p>טו כּג וְהִלָּאָה: הַשְׁוּאָה בִּלְמִ"ד נַח עַל אֶף שְׁקוּדָם לֹו תְנוּעָה גְדוּלָה, רֹאֵה הָעֵרָה לַעֲיֵל יָד בַּ</p> <p>טו כּד נִעְשָׂתָה: לְקוֹרָאִים תִּי"ו רְפוּיָה כְּשִׁי"ן שְׁמָאֲלִית, הַשִּׁי"ן בְּשׁוּא נַח וִישׁ לְהִיזָהָר מֵהַבִּלְעַת אוֹת</p> <p>טו כּה עַל-שְׁגָגָתָם: גִּימ"ל רֹאשׁוֹנָה בְּשׁוּא נַח, עַל אֶף הַקּוּשִׁי</p> <p>טו כּו כַּח בְּחֻטָּאָה: הֵה"א לֹא בִּמְפִיק</p> <p>טו כּז לֹא הִפְרָת תִּפְרָת: פֶּסֶק בֵּין הַתִּיבּוֹת, יֵשׁ לַעֲצוֹר מַעַט בְּקִרְיָאֲתָן. עֲוֹנָה בָּהּ: בְּמִלָּה הָרֹאשׁוֹנָה הֵה"א לֹא מִפִּיק, לָכֵן בְּמִלָּה הַשְּׁנִיָּה הִבִּ"ת רְפוּיָה. עִם זֹאת, אֵין טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר</p> <p>טו כּח וְנִתְּנָו: בְּמִדּוּיָקִים, הַטַּעֲמָה מִשְׁנִית בְּנו"ן הָרֹאשׁוֹנָה בְּמִרְכָּא וְלֹא בְּגַעִיא</p> <p>הַפְּטֵרַת שְׁלַח בִּיהוֹשֻׁעַ ב:</p> <p>א יְהוֹשֻׁעַ-בֶּן-נֹון הַמִּילִים מוֹקְפּוֹת יְהוֹשֻׁעַ- לֹא בְּמוֹנַח אֵלֹא מוֹקֵף. שְׁנַיִם-אַנְשִׁים: הַמִּילִים מוֹקְפּוֹת שְׁנַיִם- לֹא בְּקִדְמָא. וַיִּלְכּוּ: הַהַטַּעֲמָה הַנִּכּוֹנָה הִיא קִדְמָא וְאִזְלָא לֹא פִזֹּר. בֵּית-אִשָּׁה: מוֹקֵף, בֵּית- לֹא בְּמוֹנַח</p> <p>ב וַיֹּאמֶר: יו"ד בְּצִירִי וְהִמ"ם בִּפְתַּח</p> <p>ה אָנָּה: הַטַּעַם בְּאַל"ף מַלְעִיל לַעֲוֹמַת זֹאת בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים הַטַּעַם בְּנו"ן מַלְרַע וְהִיא דְּגוּשָׁה (בְּכַתִּיב אֵל"ף וּבְכַתִּיב ה"א)</p> <p>ו הָעֵלֶתָם: הָעֵמְדָה קֵלָה בֵּה"א וּבִמְלַעִיל</p> <p>ז הַמַּעֲבָרוֹת: הָעִי"ן בְּשׁוּא נַח וְהִבִּ"ת אַחֲרִיָּה בְּשׁוּא נַח</p> <p>ח יִשְׁכְּבוּן: בְּמַלְרַע</p> <p>יא וַיִּמָּס: הִמ"ם דְּגוּשָׁה וּמוֹטַעֲמַת</p> <p>יב הַשְּׁבָעוּ-נָא: הָעֵמְדָה קֵלָה בְּשִׁי"ן, הִבִּ"ת בְּשׁוּא נַח אֲךָ הַהַטַּעֲמָה בְּנו"ן (קִצַּת לֹא נוֹחַ לְקִרְיָאֵה).</p> <p>יג וַיֹּאמֶר: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לִיר"ד וְהִמ"ם בְּשׁוּא נַח</p> <p>טז הָהִרָה לָכֵן: דָּגֵשׁ חִזַּק בִּלְמִ"ד מִדִּין אֲתִי מִרְחִיק. שׁוּב: הַשִּׁי"ן בַּחוּלָם</p> <p>יז נִקְיָם: הַקִּרְף בַּחִירָק חִסֵּר וְהִיר"ד אַחֲרִיָּה אֶף הִיא בַּחִירָק וּמוֹדַגְשֶׁת בְּדָגֵשׁ חִזַּק. אֵין לְקוֹרֵא 'נְקִיאִים' וְכֵן הַדְּבַר לְאוֹרֵךְ כֹּל הַפֶּרֶק. הַשְּׁבָעָתָנוּ: הָעִי"ן בְּשׁוּא נַח</p> <p>יט תִּהְיֶה-בּוֹ: הָעֵמְדָה קֵלָה בְּתִי"ו וְדָגֵשׁ חִזַּק בְּבִ"ת מִדִּין דְּחִיק</p> <p>כב וַיִּשְׁבּוּ שָׁם: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לִיר"ד, וְהַשִּׁי"ן בְּשׁוּא נַח. עַד-שָׁבוּ: הַטַּעַם בְּשִׁי"ן, מַלְעִיל לְשׁוֹן שִׁיבָה, הַקּוֹרֵא מַלְרַע עוֹבֵר לְלִשׁוֹן שְׁבִי⁴</p> <p>רֹאשׁוֹן שֶׁל קֶרַח:</p> <p>טז ג כִּי כָל-הָעֵדָה: טַעַם מֵהַפֶּךְ בְּתִיבָה כִּי בִלְבַד, הִכ"ף בְּמִלָּה כָּל רְפוּיָה כְּדִין בְּגִדְכֶפ"ת אַחֲרִי מִלָּה הַמִּסְתַּיִימַת בַּהֲבֵרָה פִּתּוּחָה וְטַעַם מַחְבֵּר. יֵשׁ לְשִׁים לֵב בְּמִקּוֹמוֹת אַחֲרִים⁵</p> <p>טז ד תִּתְּנִשְׂאוּ: שִׁי"ן שְׁמָאֲלִית בְּשׁוּא נַח, אַחֲרַת זֶה מִשְׁנָה אֶת הַמִּשְׁמַעוֹת</p> <p>טז ה וְאַל-כָּל-עֲדָתוֹ: הָעֵמְדָה קֵלָה בְּאַל"ף</p> <p>טז ז וְתִתְּנוּ בָהֶן אֲשֶׁ: וְתִתְּנוּ בְּמוֹנַח וְלֹא בְּמִקֵּף</p> <p>טז ט הַמַּעֲטָה: הִמ"ם רְפוּיָה לֹא דָגֵשׁ וּבְשׁוּא נַח, כֵּן הַדְּבַר גַּם בַּהֲמִשָּׁךְ. וְכֵן הוֹסִיב לַעֲיֵל יֵג יֵט</p> <p>טז יא תִּלְיָנוּ: דָּגֵשׁ חִזַּק בִּלְמִ"ד, מַלְשׁוֹן תְּלוּנָה וְלֹא לִינָה, שֶׁאִז אֵין דָּגֵשׁ וְהַתִּי"ו קְמוּצָה</p>	
--	--

יג ב אליהוא (הגִּיגִים) אִישׁ אָחָד אִישׁ אָחָד לְמִטָּה אֲבָתָיו תִּשְׁלָחוּ

⁴ הַשְׁוּוּה לַפְּרִשְׁתָּ שְׁכַם בְּרֹאשִׁית לֵד כֵּט שָׁבוּ וַיִּבְּזוּ הַטַּעַם בְּבִ"ת.

⁵ בְּקִטְעַת "בֵּית יַעֲקֹב" הַנֶּאֱמָר ע"י עֲדוֹת הַמִּזְרָח וְהַמַּעֲרָב לַפְּנֵי שִׁיר שֶׁל יוֹם אוֹמְרִים פְּסוּק מִמִּכָּה ד ה: כִּי כָל-הָעַמִּים וְשֵׁם כָּל בְּכ"ף דְּגוּשָׁה, וִישׁ טוּעִים בִּזָּה, גַּם סִידוּרִים.

אחא חלל על כל מקום שנאמר נער חסר ויליף הכי כאן שאי אפשר חלל שנערה כתיב נערה מלא וללמדך דכל מקום שנאמר נער אפילו קטנה במשמע]. לעומת זאת אכלת עשית שמרת וכו', אין חסרון הה"א נחשב חריג.

2. מדברי יצחק לעשו בבראשית כז, ז "ואברככה לפני ה'", ואותה מילה קודם לכן אחר העקדה (כב, יז) "כי ברך אברכך", ומשמעות ב' המקומות שווה. א"ה: גם כאן חסרון הה"א אינו חריג.
3. בספר שופטים, א, כז: "ולא הוריש מנשה... ואת יושב דור ואת בנותיה ואת יושבי יבלעם ואת בנותיה ואת יושבי מגדו..." - ג' פעמים המילה יושב, והראשונה בכתיב חסר.
4. בשמואל א, ז, ט: "ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה עולה כליל" - קוראים כאילו כתוב לשון זכר ויעלהו, ואפי' שכתוב לשון נקבה ויעלה; ויתרה על כך, חז"ל לומדים מן הכתיב הזה להלכה שעולת נקבה כשרה בבמת יחיד (ע"ז כד ע"ב).
5. שם ט, כז: "ויקרא שמואל אל שאול הגג לאמר" - הקריאה הגגה, שפירושה אל הגג.
6. שם יב, י: "ויוצקו אל ה' ויאמר חטאנו".
7. בישיעה מ, לא (הפסרת פרשת לך-לך): "וקו' ה' יחליפו כח" - יש מעט דפוסים שמנקדים בטעות⁷ כאילו הוי"ו מנוקדת צירי, ואינו כן, אלא הוי"ו הוא של החול"ם המלא של הקו"ף, ואח"כ הוי"ו מנוקדת בעירי וחסרה הוי"ו השניה (וי"ו הרבים), כפי שהוא בכל הדפוסים המדויקים, וכך מודגש בפירוש רד"ק ומנחת-שי שם (ולחבדיל מתהלים לז, ט).
- וכמו אלה יש עוד בהרבה מקומות בתנ"ך, כגון שופטים כא, כ; שמואל א, יג, יט; יחזקאל ז, כא; רות ד, ד ועוד.

• פרק ג

- והנה, מאז שהתורה ניתנה ועד היום, חלו שינויים רבים הן בכתיבה והן בקריאה. דוגמאות במסורת הכתיבה:
1. בספר התורה של רש"י, שחי לפני כ-900 שנה, יש גרסאות שונות משלנו: (א) בבראשית יא, לב כתוב אצלו "בחרן" עם נוי"ן הפוכה. (ב) בשמות כה, כב כתוב אצלו ואת כל אשר אצווה, ולפנינו את ללא וי"ו.
 2. עוד הרבה קודם לכן, בזמן התלמוד, מצינו שאינם בקיאים בכתיבת התורה: בקידושין דף ל ע"א נאמר בדורו של האמורא רב יוסף על דורות שקדמו לו "אינהו בקיאי בחסרות ויתרות אנן לא בקיאינן", הרי שחשש שמא כתבו כתיב מלא במקום חסר ולהפך.
 3. ואפילו לפני האמוראים: במדרש בראשית רבה פרשה ט' איתא כי בתורתו של ר' מאיר, שהיה תנא, היה כתוב הפסוק (א, לא) "והנה טוב מאד" - "והנה טוב מות". ועוד שם (פרשה כ): הפסוק "כתנות עור" (ד, כא) בתורתו של ר"מ כתוב "כתנות אור". ויש נידון במפרשי המדרש האם הכוונה שכך רשם לעצמו בגליון תורתו לדרשה, או שאכן כך היה כתוב אצלו ממש בגרסת ספר התורה⁸.
 4. בספרי התורה שלנו כיום, ישנם מספר שינויים, חוץ מ"פצוע דכא" (דברים כג, ב) המפורסם בקרב רוב העם שיש הכותבים "דכה". רוב השינויים הם כתיב חסר או מלא, כגון בראשית ד, יג: "מנשא / מנשא"; במדבר י, י: "חדשיכם / חדשיכם" ועוד, ויש גם שינוי מהותי יותר בבראשית ט, כט, שבספרי התורה המצויים כתוב "ויחי

⁷ א"ה: ספק אם זו טעות מוחלטת, או שלקוראים וקווי בוי"ו מונעת, יש על מי לסמוך.

⁸ א"ה: רחוק מאוד לפרש כפשוטו, איך אפשר ללבוש אור, גם הצירוף 'טוב מות' אינו ניתן להכתב בתורה.

כל ימי נח", אך בכת"י מדוייקים וכן בספרי התורה התימניים כתוב "ויהיו כל ימי נח".

וגם במסורת הקריאה:

5. בישיעה מ, יד: "את מי נועץ ויבינחו": בדפוסים רבים, וכן רגילים לקרוא בהפטרות פרשת ואתחנן – "נועץ", עיין בפת"ח, שהוא לשון עבר של נפעל, כלומר עם מי נתייעץ, וכן מבואר בפירוש ר"א אבן עזרא שם. אבל בכתר ארם צובא ודפוסים מדוייקים "נועץ", עיין בקמ"ץ, שזה לשון בינוני (הווה), עם מי הוא מתייעץ בכל עת שצריך לייעוץ. וא"כ יש שינוי משמעות בקריאה.

6. במסכת פסחים, תחילת דף קיז, שינוי: "א"ר חסדא א"ר יוחנן הללויה וכסיה וידידיה אחת הן. רב אמר כסיה ומרחביה אחת הן. רבה אמר מרחביה בלבד." והכוונה למילה הללויה המופיעה בתהלים מס' פעמים, ולמילים "כסיה" (שמות יז, טז), "ידידיה" (שמואל ב, יב, כה), "במרחביה" (תהלים קיה, ה). ונחלקים מי מן המילים קריאתן כמילה אחת או כשתיים. וכמבואר שם, יש הבדל במשמעות המילים אם ייקראו כך או כך, שאם הן ב' מילים אז "יה" הוא שם קודש; ואם לא, המשמעות היא הללויה בהילולים הרבה, וכן המילה "ידידיה" הוא השם שנתן נתן הנביא לשלמה⁹, וכן הלאה.

מכל זה נראה כי כבר לפני דורות רבים לא היתה הקריאה בכל התנ"ך ברורה לגמרי.

• פרק ד

לפי הדברים שהוזכרו, נראה לשאול בעניננו: האם יתכן שאת הפסוק "ויבא עד חברון" שבו נפתח הענין, בעבר היו שקראו "ויבאו" – וַיִּבְּאוּ עד חברון, ולא נשתמרה בידינו קריאה כזו, אך יתכן ובעבר היתה. או שבכלל הכתיב שבידינו נשמר חסר, היה מלא בעבר.

וההבדל בין שתי האפשרויות הוא האם תישאר דרשת הגמ' שכלב הלך להתפלל על קברי אבות, לפי האפשרות הראשונה עדיין ניתן לדרוש, כמו שבפסוק המובא בפרק ב' מס' 4 "ויעלה עולה" דורשים מעצם הכתיב, ואין זה משנה מה שקריאתו אינה כך; אך לפי האפשרות השניה שגם היה כתוב כך, אזי אין מקום כלל לדרוש.

או, שבכלל אין מקום לשאול, ורק הדברים שבמקום כלשהו בתלמוד, במדרש או בדברי הראשונים נזכר שינוי ניתן לומר שלא נשתמרו בדיוקם, אך דברים שאין עליהם כלל ערר אין לחוש שמא קריאתנו אינה נכונה.

• נספחים

1. יש לציין בשולי הענין, כי במקרא השומרוני כתוב "ויבאו עד חברון". ואמנם לא ניתן לסמוך עליהם ששמרו בדיוק רב יותר את התורה, כי במקומות רבים נראה שתיקנו והגיהו. אך יתכן כי הגהות כאלה היו כדי שלא יחולו שיבושים בקריאה, כלומר, שכיון שהרגילות היתה לקרוא כאן "ויבאו" הגיהו והוסיפו וי"ו גם בכתיבה.

2. יש לציין את שילוב הדרשה עם הפשט ע"י האברבנאל, שאומר כי "ויבא עד חברון רומז אל כלב שנאמר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה... אבל אמרו ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק, נראה שכלם ראו אותם, ויהיה הענין שכלב בא ראשונה אל חברון ואח"כ באו שמה חבריו, כי נכנסו במדינה זה אחר זה כדרך המרגלים, ומפני זה דיברו כולם מאותם הענקים שהיו בחברון".

א"ה: יש מקום להגיד שלמשל ויבא עד חברון מתפרש על רבים, וזה פשוטו של מקרא, ואין צורך לומר שקדמונינו קראו "ויבאו", כי גם לשון היחיד כאן יתפרש לרבים. הדרשה בנויה על

⁹ א"ה: אבל יְדִידָהּ הוא במפיק!

הדיוק של השינוי בסגנון, ודי בזה לחז"ל לדרוש. החריגים העולים מפירוש רש"י במקרא, וכן השינויים בהבאות מהמקרא בלשון חז"ל אינם עניין לכאן.

יג כט אליהוא (הגיגים) וְעַל יַד הַיָּרְדֵּן:

בדרך כלל על ידי מוקף, אלא לעתים רחוקות נוח להפריד ביניהם, בדיוק כמו התיבה 'כי', אשר נפדרת לפעמים על ידי טעם מפסיק במקום להיות מוקף כרגיל. ראו 'מערכות מקבילות' של רחל משיח.

יד ל אליהוא (הגיגים) אִם-אַתֶּם תִּבְּאוּ אֶל-הָאָרֶץ

התיבה 'אם' פירושה פה 'לא', וכן 'השבעתי אתכם אם...' (אגב, התיבה 'מה' משמשת כנ"ל בפסוק 'השבעתי ...').

הערה: כן גם בפסוק כג: **אִם-יִרְאוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּם וְכָל-מְנַאֲצֵי לֹא יִרְאוּהָ:**

טו לח וְנִתְּנוּ עַל-צִיצַת הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת: פרשה וטבעה ד"ר משה רענן שבת בשבתו שלח עד

נדמה לי שמעטים הם הנושאים שזכו למספר כה רב של ספרים, חוברות ומאמרים כדוגמת "פתיל תכלת" המוזכר בפרשתנו. למרות שפע החומר העוסק בתחום והחשיפה הרבה של כלל הציבור אליו, קרוב לוודאי שקוראי טור זה יצאו נשכרים במידע חדש העשוי להסביר באופן ריאלי את המדרש המפורסם: "תנו רבנן חלזון זו גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחת לשבעים שנה ובדמו צובעין תכלת, לפיכך דמיו יקרים".

אחת לשבעים שנה

חשוב להדגיש שקיימת גם גרסה שבה נכתב "אחת לשבע שנים" ובכלל קרוב לוודאי ששבעים שנה אינן אלא סמל לתקופה ארוכה ואינן שבעים שנה קלנדריות. עובדה היא שהמספר "שבעים שנה" חוזר בהקשרים שונים העוסקים בפרקי זמן ארוכים. לדוגמא: "חרוב זה משעת נטיעתו עד שעת גמר פירותיו שבעים שנה" (בכורות, ח,א), "כשם שהזית משכח תלמוד של שבעים שנה, כך שמן זית משיב תלמוד של שבעים שנה" (הוריות, יג,ב) ועוד. לאור פרשנות זו בדברי המדרש האתגר העומד לפני הוא להסביר מדוע הופעתו של חילזון התכלת מתרחשת רק לעיתים רחוקות? הסבר זה עשוי לספק נדבך נוסף למסכת הראיות שמקור התכלת למצווה היא החילזון "ארגמון קהה קוצים" (ראו בתמונה. המילה "קהה" איננה טעות כתיב) כפי שטוענים חוקרים רבים ואנשי עמותת "פתיל תכלת".

קונכיית ארגמון קהה קוצים

מי יבוא אל מי?

לפני שאוכל להשיב לשאלה שהצגתי עלי להקדים ולתאר את אחד מהמאפיינים החשובים של קבוצות בעלי החיים המאכלסות את בתי הגידול הימיים ובעיקר את הימים והאוקיינוסים. העובדה שצפיפות המים גדולה פי 800 מהאוויר גורמת לכך שהמים מציפים עצמים הנמצאים בתוכם. כולנו מכירים את החוק הפיסיקלי האומר שגוף הנמצא במים מאבד ממשקלו כמשקל המים שאותם הוא דוחה (חוק ארכימדס). חוק טבע זה מהווה בסיס לקיומה של ספנות ימית המשתמשת בספינות הבנויות ממתכת הכבדה מהמים. העובדה שנפח אוניה גדול מאד גורמת לכך שהיא צפה למרות משקלה הרב.

חוק זה גרם לאחת התופעות המרכזיות המאפיינות יצורים ימיים והוא קיומן של קבוצות בעלי חיים ישיבות (ססיליות = יושבות מקום) או בעלות יכולת תנועה מוגבלת. הכוונה היא לכך שבניגוד ליבשה בה יש צורך לנוע באופן אקטיבי על מנת להגיע למזון הרי שבמים בעלי חיים יכולים "להרשות לעצמם" "לוותר" על יכולת התנועה ולהשיג את מזונם בעזרת סינון חלקיקי מזון ובעלי חיים קטנים מתוך המים. בעלי חיים אלו מקיימים את הפתגם הידוע "אם מוחמד לא מגיע להר ההר בא למוחמד". במקום לטרוח ולרדוף אחר מזון, קבוצות מימיות רבות ניזונות מפריטי מזון המובלים על ידי המים. הדוגמאות לקבוצות אלו רבות ואסתפק בקבוצות המוכרות יחסית גם למי שאינו עוסק בביוולוגיה ימית. הדוגמאות הן: אלמוגים, שושנות ים, קיפודי ים, חבצלות ים, תולעים רב זיפיות, מינים רבים של צדפות וחלזונות ועוד.

התפתחות בשלבים

התופעה של בעלי חיים ישיבים (ססיליים) מהווה "אליה וקוץ בה". מחד גיסא בעלי החיים "חוסכים" באנרגיה הדרושה לתנועה, אך מאידך גיסא, לכאורה, אין הם יכולים להפיץ את צאצאיהם למרחקים. ההפצה חשובה לשרידות המין משום שהיא מבטיחה כיבוש בתי גידול חדשים ומונעת הכחדה במקרים של קטסטרופות מקומיות. בעיה זו עומדת בפני צמחים ואכן צמחים מפיצים את זרעיהם במגוון שיטות מתוחכמות. בבעלי חיים מימיים התפתחה שיטת הפצה מיוחדת המאפיינת רק אותם והיא קיומו של מחזור חיים הכולל שלבי גלגול בעלי יכולת תנועה. כמעט בכל בעלי החיים הישיבים קיימים גם שלבים לארווליים (לארווה = שלב ביניים צעיר במהלך מחזור החיים השונה בצורתו מהבוגר) בעלי יכולת תנועה עצמאית שאינה תלויה בזרמי המים. שלבים אלו במחזור החיים מהווים חלק מהפלקטון ומתפזרים לכל עבר וכך מגיעים לכל החופים סביב גוף המים. כתוצאה מתופעה זו איסוף של בעלי חיים בשלב הבוגר והישיב בחוף ים מסוים כמעט ואינו מורגש משום שלארוות שחיניות מגיעות לחוף זה מחופים קרובים ורחוקים אחרים.

יוצא דופן

בדומה לקבוצות בעלי חיים אחרות, גם קבוצת החלזונות הימיים, עליה נמנה הארגמון קהה הקוצים (מקור צבע התכלת), הינה בעלת שלב לארוולי שחיין ולכן איסופם בחוף כמעט ואינו מורגש. רק בשנים האחרונות גילינו שהארגמון יוצא דופן, ובניגוד לכל בני קבוצתו אין הוא עובר גלגול ואין לו שלב לארוולי. התפתחותו של הארגמון קהה הקוצים היא התפתחות ישרה, כלומר מהביצים המוטלות על ידי הנקבה בוקעים פרטים זעירים שזוחלים על פני הקרקעית ואינם מסוגל לשחות. רק במין זה איסוף בחוף מסוים גורם להכחדת האוכלוסייה לזמן ממושך. בהעדר שלב שחיין השתקמות האוכלוסייה תלויה בזחילה איטית מחופים רחוקים והיא נמשכת זמן רב מאד, כלומר "שבעים שנה".

צבר ביצי ארגמון שהוטל במשותף
על ידי מספר נקבות

תן לחכם ויחכם-עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע
שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל געושיאים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺